

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ

**УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ ЗА ОДРАСЛЕ И
СТАРИЈЕ СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ,
ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА**

ЗА 2018. ГОДИНУ

Београд,

Септембар 2019. године

САДРЖАЈ

1. НОРМАТИВНА ОСНОВА ФУНКЦИОНИСАЊА УСТАНОВА И РЕФОРМСКИ ОКВИР	4
2. ОПШТИ ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ, ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА.....	6
3. ЉУДСКИ РЕСУРСИ У УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ, ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА.....	9
4. КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ, ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА.....	12
4.1 Корисници према старосној и полној структури, пребивалишту и разлозима смештаја.....	12
4.2 Корисници према дужини боравка, тешкоћама, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја.....	15
5. ПРУЖАЊЕ УСЛУГЕ СМЕШТАЈА.....	18
5.1. Услови становања корисника.....	18
5.2. Стручни послови социјалне заштите.....	19
5.3. Заштита корисника од насиља.....	20
5.4. Стручни рад са корисницима.....	21
6. ПРУЖАЊЕ ДРУГИХ УСЛУГА ИЗ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ..	23
7. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ.....	24

УВОД

Извештај о раду установа социјалне заштите за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама за 2018. годину обухвата податке из 16 установа које претежно смештају одрасле кориснике са инвалидитетом и које се, према Уредби о мрежи установа социјалне заштите, налазе у групи установа за одрасле и старије.

У извештају су прикупљени подаци о пружању услуге смештаја и другим услугама које установа пружа, карактеристикама корисника на смештају и људским ресурсима. Систематско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање неопходно је за праћење процеса деинституционализације и трансформације ових установа и обезбеђивање адекватне подршке за ову осетљиву корисничку групу. Овај извештај омогућава увид у карактеристике, потребе и положај особа са интелектуалним, менталним, телесним и сензорним тешкоћама, које се налазе на смештају у установама намењеним овој корисничкој групи.

Извештај је сачињен на основу појединачних годишњих извештаја о раду ових установа који су достављени Републичком заводу за социјалну заштиту.

1. НОРМАТИВНА ОСНОВА ФУНКЦИОНИСАЊА УСТАНОВА И РЕФОРМСКИ ОКВИР

Нормативни акти који уређују услуге смештаја одраслих и старијих у систему социјалне заштите у Републици Србији су Закон о социјалној заштити (2011), Уредба о мрежи установа социјалне заштите¹ и Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите², којим се прописује минимум стандарда *услуге домског смештаја*.

Закон о социјалној заштити наводи услуге смештаја у члану 40. као „смештај у сродничку, хранитељску или другу породицу за одрасле и старије или домски смештај, смештај у прихватилиште или друге врсте смештаја“. У члану 41. се дефинише да одрасле особе могу бити корисници *домског смештаја*, односно социјалне заштите.

Према Закону, домским смештајем се кориснику обезбеђује становање и задовољење основних животних потреба и здравствена заштита (члан 51). Домски смештај обезбеђује се кориснику коме се не могу обезбедити или није у његовом најбољем интересу, останак у породици, услуге у заједници или породични смештај (члан 52. став 1). Чланом 54. Закона прописује се да дом за смештај одраслих и старијих не може имати капацитет већи од 100 корисника.

Други значајан нормативни акт којим се ближе дефинише основна делатност установа социјалне заштите за смештај корисника и одређују капацитети и групе корисника представља Уредба о мрежи установа социјалне заштите (у даљем тексту: Уредба). Уредба дефинише укупно 60 установа за смештај одраслих и старијих корисника у јавном сектору, као и њихове капацитете. Од тог броја, укупно 18 установа намењено је смештају одраслих и старијих са инвалидитетом или другим тешкоћама.

Минимални стандарди услуге домског смештаја дефинисани су Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (у даљем тексту: Правилник).

Према Правилнику, сврха домског смештаја одраслих и старијих састоји се у одржању или унапређењу квалитета живота, њихове самосталности, односно припреме за одржив независан живот (члан 23). Правилник у члану 22. прецизира да се услуге смештаја пружају лицима са навршених 26 година живота, која услед физичких, интелектуалних или тешкоћа у психичком функционисању имају потребу за интензивним и целодневним надзором, негом и подршком током 24 сата, а чије се потребе тренутно не могу задовољити у породичном окружењу или услугама у заједници.

¹ Уредба је објављена у «Службеном гласнику РС», бр.12/2013.

² Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, „Службени гласник РС“, бр. 42/2013 од 14.5.2013. који је ступио на снагу 22.5.2013. године

Формат за годишње извештавање установа иновирани је 2013. године са циљем да прати да ли су, и у којој мери, установе покренуле активности за постизање структурних и функционалних стандарда смештаја које прописује Правилник. У 2018. години је уведена електронска обрада и прикупљање података у новом програму „Аурора“. Сматрамо да ћемо увођењем нових дигиталних достигнућа у значајној мери унапредити прикупљање и обраду података које добијамо од институција социјалне заштите.

Анализа извештаја установа која следи, прати и укљученост у процес трансформације установа и процес деинституционализације. Деинституционализација није само смањење броја корисника у установама и затварање установа. Она је, пре свега, процес развоја разноврсних услуга у заједници, укључујући превенцију, како би се елиминисала потреба за институционалним збрињавањем. Деинституционализација је и целокупни процес планирања трансформације установа за смештај. Процес деинституционализације, као један од основних реформских процеса у систему социјалне заштите у Србији, прво је обухватио установе за смештај деце и младих, а потом установе за смештај одраслих. У ситуацији ограничених ресурса, пред овим установама се налази велики изазов у виду даљег планирања и спровођења овог процеса.

2. ОПШТИ ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ ОСОБА СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ, ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА

Општи подаци о установама за смештај одраслих и старијих корисника су подаци о броју, распореду и капацитетима установа за смештај одраслих и старијих. Реч је о подацима о укупном броју корисника на смештају у току 2018. године, као и броју на дан 31. децембра 2018. године. Информацију о флукуацији корисника обезбеђује податак о броју нових корисника у току године. У односу на број установа наведен у Уредби (18), овим интегралним извештајем обухваћено је укупно 16 установа (Центар за заштиту жртава трговине људима, Земун, Београд који је са радом почео 2012. године има засебан извештај, а извештај установе „Штимље“, Урошевац није доступан од 1999. године, односно од тренутка успостављања Привремене мисије УН на територији АП Косово и Метохија).

Капацитет домског смештаја у 2018. години у установама социјалне заштите за одрасле и старије особе са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама у Републици Србији био је 4.414 места, што делимично одступа од капацитета дефинисаним Уредбом. Укупан број корисника у 2018. био је 4.414, а на дан 31.12.2018. године у овим установама боравило је 4.131 корисник.

Табела 1 - Број корисника и капацитет у установама за одрасле и старије са телесним, интелектуалним или менталним тешкоћама у Србији, 2015- 2018.

Година	Капацитет (према Уредби)	Укупан број корисника	Нови корисници	31.12.2018.	Попуњеност капацитета 31.12.
2016	4339	4401	271	4056	93%
2017	4339	4416	312	4111	94%
2018	4339	4414	279	4131	95%

Подаци указују (Табела 1) да су капацитети ових установа у протекле три године углавном попуњени максимално (2016. године 93%, 2017. године 94% и 2018. године 95%) и без значајнијих промена у протекле три године. Следе подаци о броју корисника и капацитету за сваку од 16 установа у 2017. години (Табела 2). Број нових корисника ове услуге током 2018. године је 279, око 7% од укупног броја корисника током године, што указује да су капацитети ових установа континуирано попуњени и да је флукуација корисника у овим установама веома ниска, што представља тренд у последње три године.

Табела 2 - Домски смештај у Установама за одрасле и старије са телесним, интелектуалним или менталним тешкоћама у Србији у 2018. год.

РБ	Назив установе	Капацитет, према Уредби	Укупан број корисника (1.1.2018. - 31.12.2018.)	Нови корисници у 2018. години	Број корисника 31.12.2018.
1.	Установа за одрасле и старије „Земун”, Земун, Београд	80	88	8	81
2	Установа за одрасле и старије „Дољевац”, Дољевац	100	97	13	84
3	Установа за одрасле и старије „Збрињавање”, Панчево	120	156	27	131
4	Установа за одрасле и старије „Мале Пчелице”, Крагујевац	850	953	58	895
5	Установа за одрасле и старије „Извор” (при Центру за социјални рад Параћин)	92	87	1	85
6	Установа за одрасле и старије „Василије Острошки”, Нови Бечеј	425	495	57	433
7	Установа за одрасле и старије „1. октобар”, Стари Лец, Пландиште	550	570	33	538
8	Установа за одрасле и старије „Чуруг”, Чуруг, Жабал	200	213	10	203
9	Установа за одрасле и старије, „Трбуње”, Блаце	80	82	2	81
10	Установа за одрасле и старије „Гвозден Јованчићевић” Велики Поповац, Петровац на Млави	280	261	13	257
11	Установа за одрасле и старије „Срце у Јабуци”, Јабука, Панчево	180	194	9	193
12	Установа за одрасле и старије „Otthon”, Стара Моравица, Бачка Топола	300	307	11	288
13	Установа за одрасле и старије „Гутин”, Гутин	302	251	2	242
14	Установа за одрасле и старије „Кулина”, Кулина, Алексинац	500	311	6	303
15	Радна јединица „Тешица”, Тешица, Алексинац	280	315	28	286
16	Установа за одрасле и старије „Љубовија“ при ЦСР Љубовија	50	34	1	31
	У К У П Н О	4389	4414	279	4131

Установе за смештај
одраслих и старијих са интелектуалним, менталним,
телесним и сензорним тешкоћама (2018)

▼
Домови за одрасле и старије са
интелектуалним, менталним,
телесним и сензорним тешкоћама
(16)

Преглед појединачних смештајних капацитета установа указује да пет од 16 установа има смештајни капацитет мањи од 100. Ову групу установа надаље очекује озбиљан изазов, односно процес реорганизације у циљу постизања прописаних смештајних капацитета.

Протеклих година повећан је и број одраслих са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама у другим установама за смештај. Тако је 2018. године у установама за смештај деце и младих са сметњама у развоју присутно 841 одраслих и старијих, углавном са тешкоћама, и то претежно оних који су у ове домове ушли као деца или млади. Такође, присутан је и пораст одраслих у установама за одрасле и старије. Према су доминантно предвиђене за смештај старијих особа (установе у јавном и нејавном сектору), у њима је и 1.897 одраслих корисника. Овај податак говори о **порасти потребе за интензивном подршком одраслима са тешкоћама, како кроз домски смештај тако и кроз друге, мање рестриктивне видове смештаја, а посебно за развојем услуга у заједници** које ће омогућити њихов останак у природном окружењу и олакшати бригу породице за њих.

3. ЉУДСКИ РЕСУРСИ У УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ ОСОБА СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ, ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА

У установама за смештај одраслих је у 2018. години било запослено укупно 1.516 радника - било да су запослени на неодређено време или кроз остале уговоре из радног односа.

У установама доминирају здравствени радници и пружаоци неге са 41% у односу на укупан број запослених, а потом технички радници (спремачице, кувари, итд) са око 39%. Следе стручни и финансијско-технички радници са око 7%, док је око 5% стручних сарадника. Из буџета Републике се финансира 40% запослених, сама установа финансира из својих средстава 40% запослених, а Републички фонд за здравствено осигурање финансира већину здравствених радника у установама и то је око 18%. Финансирање запослених из буџета локалне самоуправе је занемарљиво и износи свега 1,2% (Табела 3).

Табела 3 - Број, професионална структура и извор финансирања запослених, 31.12.2018.

Назив радног места	Укупан број извршилаца		% запослених на одређено време	Запослени према извору финансирања			
	На неодређено	Остали уговори		Буџет Републике	Буџет локалне самоуправе	Установа	РФЗО
Руководиоци	18	6	33%	22	1	1	0
Стручни радници	86	19	22%	56	6	14	29
Стручни сарадници	64	10	15,6%	51	7	12	4
Здравствени радници	573	46	8%	217	5	157	240
Финансијски и административни радници	86	11	12,7%	37	0	60	0
Технички радници	494	103	20,8%	235	0	362	0
Укупно запослених	1321	195	14,7%	618	19	606	273
% према извору финансирања				40,8%	1,2%	40%	18%

Према старосној структури запослених (Табела 4), 23% је између 31- 40 година, трећина је у старосној категорији 41-50 година (35%), а 31% има преко 51 годину. Само

7% је у старосној доби до 30 година. Запослени су нешто старији него претходних година, што одражава актуелне процесе о забрани запошљавања у јавном сектору. У полној структури запослених - као и протеклих година - доминирају жене, са уделом од 73%. У овим установама је 27% мушкараца, а они су најчешће запослени као стручни и технички радници.

Табела 4 - Старосна структура запослених у установама, на дан 31.12.2018.

Старост	Укупно		Укупно	%
	М	Ж		
До 30	33	75	108	7%
31-40	102	258	360	23%
41-50	145	380	525	35%
51-60	104	362	466	31%
Више од 60	23	34	57	4%
Укупно	407 (27%)	1109 (73%)	1516	100%

У наративним извештајима установе посебно изражавају забринутост и указују на превазиђеност постојећих кадровских норматива „чијом доследном применом не би било могуће спровести ни елементарну заштиту корисника, пре свега неге и збрињавања³“.

Информације о **професионалном усавршавању запослених** региструју се преко два индикатора: план усавршавања запослених и евиденција потреба за стручним усавршавањем. Највећи број установа нема план усавршавања запослених, а код оних које те планове имају нису јасно исказане потребе са детаљним планом реализације. **Напомињемо да је неопходно да све установе у систему социјалне заштите развију план усавршавања и идентификују потребе за обуком запослених.**

³ Извештај о раду, Велики Поповац

4. КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ ОСОБА СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ, ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ТЕШКОЋАМА

4.1. Корисници према старосној и полној структури, пребивалишту и разлозима смештаја

Из годишњих извештаја о раду установа прикупљени су основни подаци о социо-демографским одликама корисника (старост и родна припадност, Табела 5), као и о специфичним карактеристикама као што су разлог смештаја, дужина боравка у установи, учесталост и начин контакта са породицом и пријатељима, врсте тешкоћа и инвалидитета корисника, степен покретљивости и разлози напуштања установе. Сви ови индикатори региструју се посебно за нове кориснике, као и за малолетне кориснике (уколико их има). Компаративним приступом по одређеним обележјима добија се целовит увид у феноменологију циљне групе у установама за смештај одраслих и старијих са телесним, интелектуалним или менталним тешкоћама. На тај начин повећава се и вероватноћа да се утврде неке нове чињенице које би помогле да се у установама изврше промене у циљу унапређења квалитета услуга смештаја, односно у циљу доприношења процесу деинституционализације.

Табела 5: Старосна и полна структура корисника

Структура корисника домског смештаја према узрасту и полу у 2018.						
Узраст	Мушки		Женски		Укупно	
	Укупно у 2018.	31.12.2018.	Укупно у 2018.	31.12.2018.	Укупно у 2018.	31.12.2018.
0 - 17 (малол./деца)	1	1	1	1	2	2
18 - 25 год. (млади)	66	64	53	51	119	115
26 -64 год. (одрасли)	1901	1811	1599	1544	3500	3355
65 и више (старији)	348	286	445	373	793	659
УКУПНО	2316	2162	2098	1969	4414	4131

У овим установама је током 2018. године на домском смештају било укупно 4.414 корисника, а на дан 31. децембра 4.131 корисник. Током године примљено је 279 нових корисника. Смештајни капацитети су покривени са око 95%. Установе извештавају да се на „листи чекања“ налази 371 особа, које због ограничених капацитета установама нису

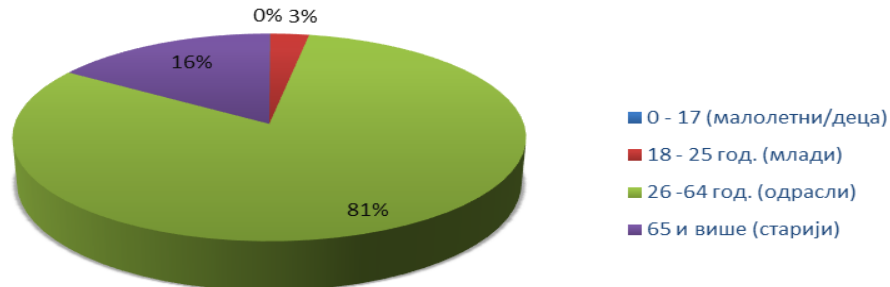
могле да добију смештај. Ови подаци указују на недовољан број других услуга за ову циљну групу.

Према **родној структури** у 2018. години било је незнатно више корисника мушког, него женског пола. У **старосној структури доминирају одрасли корисници** са 81%, док је 16% корисника старијих од 65 година. У току 2018. године у овим установама било је двоје деце, као и на дан 31.12.2018. године.

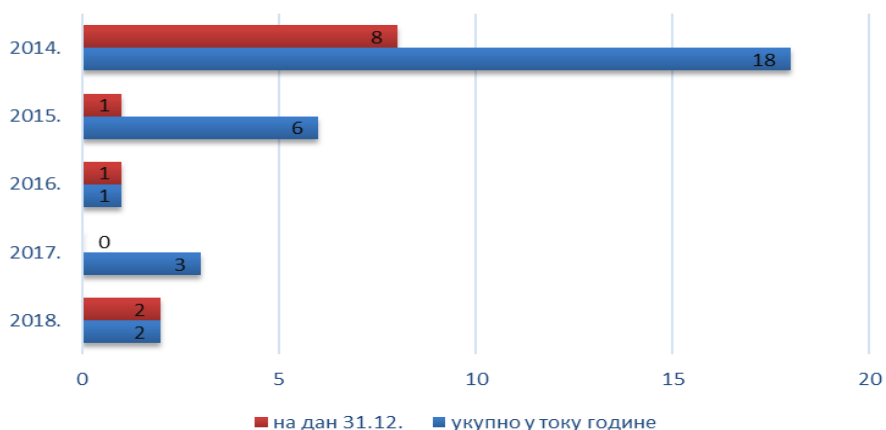
Међу новопримљеним корисницима, којих је у 2018. било 279, било је двоје деце која су остала на смештају и на крају 2018. године (Графикон 2).

Заступљеност младих у установама у протеклих неколико година незнатно варира. У 2015. години је на смештају било 5% младих корисника, док је тај проценат у 2016. износио 4%, у 2017. години 3%, као и у 2018. години. У даљем развоју активности у процесу деинституционализације, важно је обратити посебну пажњу на ову старосну групу.

Графикон 1 - Старосна структура корисника у установама за смештај одраслих и старијих лица са телесним, менталним или интелектуалним тешкоћама, 31.12.2018., (у %)

Графикон 2- Број деце (малолетника 0-17) у установама, 2014 - 2018.

Према месту пребивалишта из кога су корисници смештени у установе значајно више је корисника са територије других општина (79%). Са територије општина или градова у којој се домови налазе је 21% корисника. У околностима у којима је број установа у односу на број општина знатно мањи, флукуација корисника релативно ниска, присутне су листе чекања, тешко се може очекивати да се унапреди планирање смештаја тако да корисник буде смештен у установу најближу свом пребивалишту.

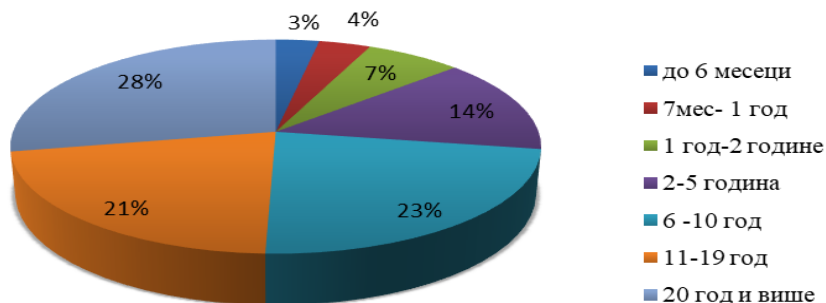
Уколико се посматра популација пунолетних корисника, најчешћи **разлози смештаја** су: 23% корисника нема ближих сродника, породице од 22,5% корисника нису спремне да воде бригу о кориснику, а за 31,5%, тј. највећи број корисника наводе се остали разлози. Код новопримљених корисника такође доминира разлог „друго“ са 40%. Установе нису доследне приликом попуњавања ових података, тако да за ову групу корисника нису издиференцирани прецизнији разлози смештаја.

4.2. Корисници према дужини боравка, тешкоћама, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја

Дужина боравка у установи важан је показатељ покретљивости ове корисничке групе и указује на скромну понуду у оквиру могућности које су алтернатива смештају. Већ годинама највећи удео корисника у установи борави веома дуго. Постојећи тренд присутан је и у 2018. години - око половине корисника је у установи дуже од 11 година, а 28% корисника преко 20 година. Овако дугостанак корисника сведочи о **недовољном броју алтернатива за подршку овој групи грађана**. Овај податак представља важну

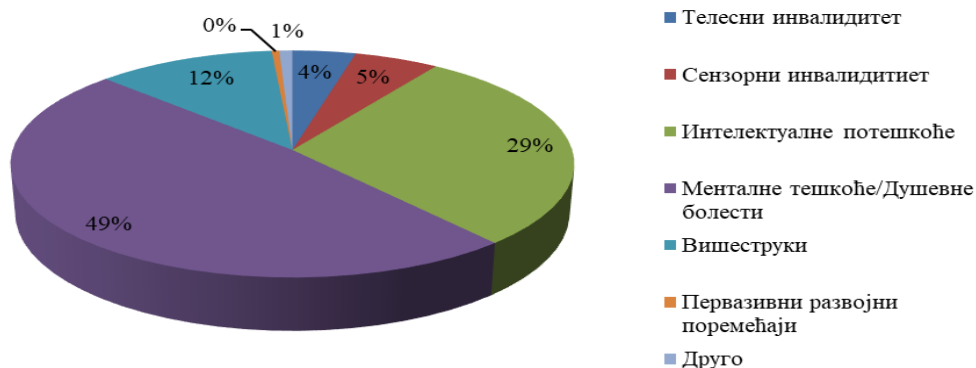
информацију за даље спровођење процеса деинституционализације, како би се током планирања алтернативних решења имале у виду и уважиле негативне последице дугог боравка у установи.

Графикон 3 - Корисници према дужини боравка, 2018., (у %)

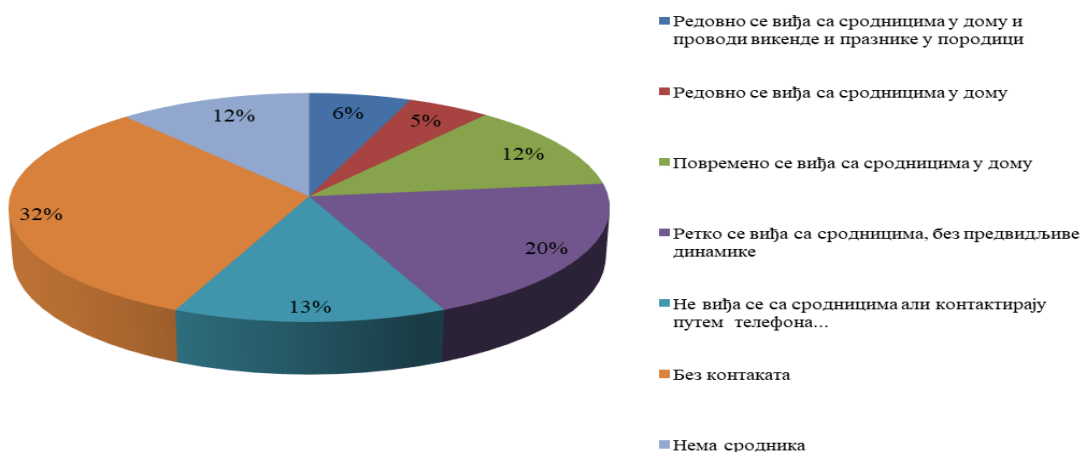
Дуг боравак корисника у установама делом објашњава чињеница да протеклих година нема већих разлика у битним обележјима корисника. Тако је и са структуром **корисника према врсти тешкоће/инвалидитету и менталним тешкоћама**. Подаци показују да у 2018. години 49% корисника има менталне тешкоће, 29% корисника је са интелектуалним тешкоћама, а 12% корисника са вишеструким инвалидитетом. Телесни и сензорни инвалидитет има 4% односно 5%, док је са первазивним развојним поремећајима евидентирано мање од 1% корисника (Графикон 4).

Графикон 4 - Корисници према врсти тешкоће/инвалидитету, 2018., (у %)

Структура корисника према начину одржавања контаката са породицом и сродницима показује да највећи број корисника, тј. 32% **нема контакте** са сродницима. Свега 6% корисника редовно одлази у посету породици, а 5% се најмање једном месечно виђа са сродницима у установи. Уколико се укрупне показатељи, скоро 76% корисника не контактира, или врло ретко контактира са сродницима. Овај податак говори о невеликим могућностима за ослањање на актуелне ресурсе породице у процесу подршке овој групацији.

Графикон 5 - Корисници према начину одржавања контакта са сродницима, 2018., (у %)

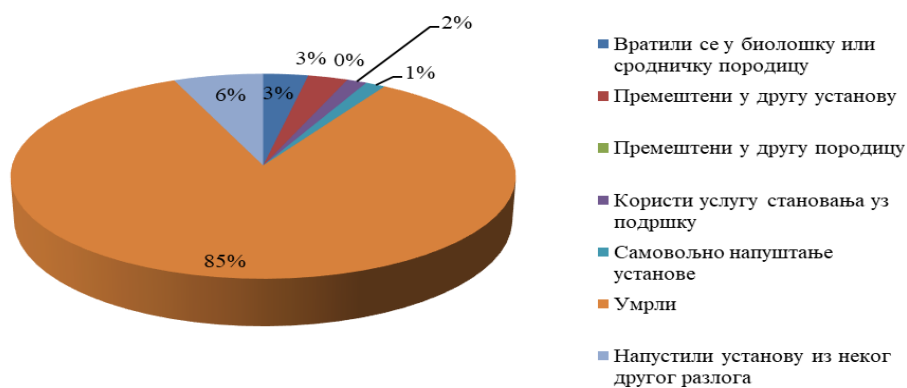
Када је реч о **старатељској заштити**, свега 27% корисника није под старатељском заштитом, 41% корисника има непосредног старатеља, а скоро трећини је старатељ сродник, или друга блиска особа. Ова ситуација је готово идентична у протекле три године, и потврђује праксу да се особе са менталним и интелектуалним тешкоћама које су смештене у установе, најчешће лишавају пословне способности. У наставку реформских процеса који треба да допринесу бољем положају одраслих са интелектуалним, менталним, сензорним и телесним тешкоћама, важна је промена односа према питању старатељке заштите ове осетљиве групе.

Подаци указују да је **излазак из установе** и даље веома ретка појава. У току протекле године свега 3% корисника је изашло из овог типа институционалног смештаја, тако што су се вратили у биолошку или сродничку породицу (односи се на број корисника којима је престао смештај у 2018. години, тј. 283 корисника), док је 1% корисника самовољно напустило установу. Евидентно је смањење броја корисника који користе

услугу становања уз подршку у 2015. је 11% корисника користило ову услугу, у 2016. години свега 3% корисника, у 2017. години 4%, а у 2018. године услугу користило свега 2,5% корисника. Овај негативан тренд може се у великој мери приписати завршетку пројекта који је финансирала Европска комисија.

Као и ранијих година, доминантан разлог престанка смештаја је смрт корисника, у 85% случајева. Дакле, дуг остатак, ретки до непостојећи контакти са породицом и веома спорадични одлазак из установе, јесу обележја корисника смештених у овом типу установа.

Графикон 6 - Процент корисника према разлогу престанка смештаја, 2018., (у %)

5. ПРУЖАЊЕ УСЛУГЕ СМЕШТАЈА

5.1. Услови становања корисника

Закон о социјалној заштити и Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите јасно прецизирају минималне структурне стандарде за пружање услуге смештаја који групи ових установа још увек представљају значајан изазов. Као што је претходно назначено, 11 од 16 установа има капацитет значајно већи од прописаних 100 корисника. Важан индикатор који указује на услове становања је број кревета у собама корисника установа (Табела 6).

Табела 6 - Структура смештајних капацитета домског смештаја , 2018.

Структура смештајних капацитета домског смештаја		
Категорија смештаја	Број смештајних јединица	% смештајних капацитета по категоријама
Двокреветни апартман/гарсоњера	0	0%
Вишекреветни апартман/гарсоњера	0	0%
Једнокреветна соба	37	3,4%
Двокреветна соба	230	21,6%
Трокреветна соба	143	13,4%
Четворокреветна соба	307	28,7%
5-9 кревета у соби	346	32,4%
10+ кревета у соби	5	0,5%
У к у п н о	1068	100%

У складу са Правилником, у једној спаваоници могу бити смештена највише четири корисника. Међутим, још увек 32,4% ових установа има смештајне капацитете са пет до девет кревета у соби, а око 0,5% капацитета је са 10 и више кревета у соби. У том смислу, за ову групу установа остаје важан задатак усклађивања структуре смештајних капацитета са стандардом. Стална максимална попуњеност капацитета ових установа у постојећим просторним условима отежава, или готово онемогућава, брже усклађивање са описаним стандардима, те је установама потребна значајна подршку у превазилажењу ових, за кориснике неповољних услова.

Кроз годишње извештаје о раду испитани су поједини аспекти приступачности установа - постојање рампи, рукохвата, приступачног лифта, приземља и тоалета. Према извештајима, у 2017. години установе за смештај одраслих у већој мери задовољавају испитиване аспекте приступачности. Тако у 80% установа постоје рампе, све установе имају рукохвате и приступачно приземље, а само једна нема приступачне тоалете. Укупно

40% ових установа има лифтове. Имајући у виду да је у овим установама велики број корисника са неком врстом инвалидитета, поједине аспекте приступачности би требало побољшати.

5.2. Стручни послови социјалне заштите

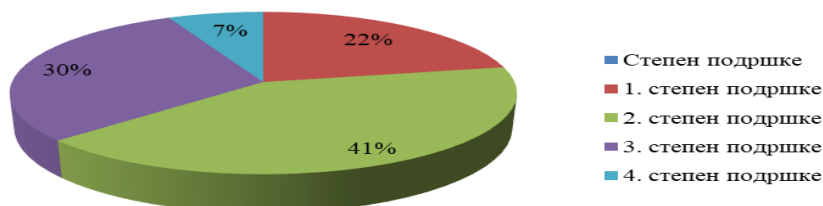
У протекле три године установе имају обавезу да извештавају о већем броју индикатора на основу којих се прате стручни рад у установама и усклађеност са минималним функционалним стандардима дефинисаним Правилником.

Стручни послови социјалне заштите у оквиру пружања услуге домског смештаја су, пре свега, послови процене статуса и потреба корисника, задовољења потреба корисника, као и планирање даљег тока заштите.

Установе информишу да је у току 2018. године реализована процена потреба за 2.605 корисника што је 63% од укупног броја корисника, у 2017. години урађена је процена за 2.883 корисника, тј. за 70% од укупног броја корисника установа, што је нешто више у односу на 2018. годину, док је у 2016. години реализована процена потреба за 2.760 корисника односно 67%.

Процена степена потребне подршке корисницима смештаја (у складу са стандардима дефинисаним Правилником) реализована је у 2018. години за 3.301 корисника што је око 80%, у 2017. за 3.611 корисника, односно за 81% укупног броја корисника на смештају, док је у 2016. години реализована за 3.481 (79%), а у 2015. години за 2.832 корисника (69%). Највећи број корисника је у другом степену подршке (41%), у првом степену је 22%, у трећем степену 30%, док је свега 7% у четвртном степену подршке.

Графикон 7 - Процент корисника према процењеном потребном степену подршке, 2018., (у %)

План услуга израђен је за 2.945 корисника што је 71% корисника смештених у 2018. години, у 2017. години за 3.039 корисника, што је 69%, док је у 2016. план услуга урађен за 60% смештених корисника.

Евидентна је потреба **активнијег укључивања установа у реализацију законским и подзаконским актима дефинисаног стручног поступка**, како процена потреба и израде плана услуга, тако и одређивања статуса корисника кроз потребан степен подршке. Већина установа ушла је у процес усклађивања са новим стандардима, али установе **још нису обухватиле све своје кориснике** овим поступцима.

Да би се са већом поузданошћу интерпретирали подаци о процењеном степену подршке корисницима, потребно је да се за већи број корисника реализује овај обавезни поступак. Но, већ из прикупљених података видљиво је да се у установама налазе доминантно корисници којима је потребан висок степен подршке.

У последње три године установе информишу и о примени још неких обавезних процедура у раду, попут прописаних процедура за изјаве и жалбе корисника као једном од индикатора који указује на одговорност установе према корисницима, могућност партиципације корисника и заштите од институционалног занемаривања и злостављања. Тако већина установа (13 установа) извештава да поседују писане процедуре за разматрање притужби корисника, као и дефинисане писане процедуре за примену рестриктивних поступака и мера.

Све установе извештавају да имају организовану здравствену заштиту у установи.

5.3. Заштита корисника од насиља

Активности у установама за одрасле и старије кориснике које су усмерене на заштиту корисника су саставни део услуге смештаја. Активности на конкретној заштити од насиља треба да онемогуће да корисник постане жртва занемаривања, злоупотреба и насиља, као и да ублаже или елиминишу последице уколико ипак дође до неког чина насиља над корисником.

Интерни тим за поступање у случају насиља над корисницима има 11 установа док пет установа нема формиран интерни тим.

Протекле три године извештаји бележе и број пријава/жалби због насиља над корисницима, евидентираних од стране интерног тима установе, па је 2018. године евидентирано 16 пријава. Што се тиче броја пријава/жалби интерног тима установе упућених органу старатељства због насиља над корисницима, евидентиране су 12 пријаве.

У 2018. години шест од 16 установа извештава о присуству насиља у установи. У 2018. години евидентирано је насиље над шеснаест корисника (једанаест одраслих и пет старијих): у питању је физичко насиље у десет случајева, а у по два сексуално и

емоционално које су извршили други корисници из установе, док се у по једном случају води као занемаривање и економско насиље. У 13 случајева се као насилник означава други корисник из установе, док се у три случаја као насилници појављују запослени у установи.

Процењује се да је потребна даља сензибилизација и едукација запослених, како би се повећала свесност о присуству насиља у установама и реаговању на њега.

5.4. Стручни рад са корисницима

У наративним годишњим извештајима установе су извештавале и о квалитету рада установа, о програмима, третманима или активностима које установа реализује са корисницима, како кроз индивидуални тако и кроз групни рад.

У стручном раду установа нагласак је на **оснаживању корисника и подстицању њихове самосталности**. Установе углавном истичу да се свакодневним радом (индивидуалним и групним) тежи постизању ових циљева. Неке од њих развијају и посебне програме стицања животних вештина и осамостаљивања.

Неке установе наводе да кроз поједине облике групног рада утичу на међусобно повезивање корисника и учење комуникацијских вештина. У неким постоји веома активан Савет корисника и Домске заједнице, чији је циљ омогућавање партиципације корисника у доношењу одлука од значаја за живот у дому, разматрање свакодневних проблема, као и проналажење начина за њихово решавање.

У установама, пре свега код стручних радника, постоји свест о потреби добре **организације слободних активности** за кориснике која, заједно са подстицањем самосталности и радном терапијом, представља окосницу стручног рада у установи и разликује ову групу установа од здравствених установа за смештај одраслих са интелектуалним, менталним и физичким тешкоћама. У претходној години све установе овог типа могу се похвалити богатим културно-забавним садржајима и спортско-рекреативним активностима који су корисницима били у понуди, како у самом дому, тако и ван њега. Све установе обележавају важније државне и верске празнике, организују одласке у позориште, биоскоп, на представе и манифестације.

Подршка у одржавању контаката са сродницима је важан сегмент рада у установама. Поред механизма које користе сви домови (омогућавање телефонских контаката са сродницима, контактирање надлежних центара за социјални рад у циљу прибављања сагласности за одлазак у породицу и одобравања једнократне новчане помоћи за трошкове пута, омогућавање посета у просторијама дома, и сл), неки домови организују и сусрет сродника или родитељски састанак, на коме се окупљају сродници и кориснику блиске особе. Домско одељење ЦСР Параћин у Извору и установа „Гвозден

Јованчићевић“ у Великом Поповцу, као подршку у одржавању контаката и остваривању што квалитетнијих посета, имају опремљен простор у коме може да се изврши несметана посета, а у коме сродници могу да преспавају и кратко бораве. Ово је од нарочитог значаја с обзиром на велику удаљеност пребивалишта породица од дома у који је корисник смештен.

У оквиру домова постоји **радно-окупациона терапија** широког опсега, с тим што у достављеним извештајима не описују сви домови природу овог и других ангажмана. Корисници су углавном ангажовани у оквиру радионица – столарска, молерска, кројачка, радионица за ткање и домаћу радиност, и сл. Неки наводе и керамичку радионицу, радионицу за израду лутака и предмета од вуне (Јабука). Поједини домови негују производни рад и рад на економији, што оцењују као позитиван сегмент, користан како за ангажоване кориснике, тако и за сам дом и целокупну домску заједницу. Поред овога, у оквиру радног ангажовања, корисници се баве лакшим пословима унутар самог дома. У неким домовима ангажман уз надокнаду уопште није присутан, док негде корисници као награду за рад добијају надокнаду у натура, а негде у новцу.

Неке установе наглашавају да се Стручни тим суочава са великим проблемом у раду са корисницима комбинованих сметњи (психотичног и асоцијалног понашања) који захтевају специфичан третман у раду, уз одговарајуће мере заштите које неке установе нису у могућности да пруже (на пример установа у Јабуци нема лекара неуропсихијатра у сталном радном односу, и полуотвореног је типа, што представља велики ризик за лица склона оваком понашању).

У оквиру ових домова углавном не постоје активности и програми усмерени на **подршку при школовању**. Осим појединих секција и повремених активности усмерених на стицање знања које се у појединим домовима спроводе, као пример добре праксе може се навести Завод Мале Пчелице, у оквиру којег се спроводи програм „Школица описмењавања“.

6. ПРУЖАЊЕ ДРУГИХ УСЛУГА ИЗ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

У складу са Правилником о лиценцирању организација социјалне заштите и Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, установе за смештај могу пружати и друге услуге из система социјалне заштите, с тим што је за пружање ових услуга потребно да се лиценцирају.

Процес трансформације и деинституционализације подстиче установе на развијање различитих врста услуга намењених одраслима са тешкоћама или другим рањивим групама у локалној заједници, и алтернативних видова смештаја за кориснике који се актуелно налазе у домском смештају. Такође, установе се ојачавају за интензивнију подршку корисницима домског смештаја за излазак из дома.

У овом извештају ћемо се кратко осврнути на услуге које пружају ове установе без квантитативног приказа података.

а) **Становање уз подршку за одрасле са тешкоћама** 2018. године пружају установе у Панчеву (Јабуци), Старом Лецу, Чуругу, Новом Бечеју и Великом Поповцу. Услуга је намењена корисницима домског смештаја који имају развијенију самосталност у обављању кључних животних активности. Финансирање ових услуга још увек је делом пројектно засновано, а делом је постало део редовног финансирања од стране локалне самоуправе, или из националног буџета. Мале смештајне јединице се налазе како унутар самих установа, тако и у заједници. Установе изражавају неизвесност око наставка финансирања ове услуге након окончања употребе донаторских средстава.

б) Као и протеклих година, само је једна установа за смештај одраслих пружала услуге **прихватилишта за одрасле**. Реч је о Установи за одрасле и старије „01. Октобар“ Стари Лец, Пландиште. Услуга постоји од 2009. године, финансирана пројектом Покрајинског секретаријата за здравство, социјалну политику и демографију. Прихватилиште за одрасла лица у кризним ситуацијама намењено је општинама Вршац, Алибунар, Бела Црква и Пландиште. Услуга није лиценцирана.

в) **Дневни боравак за одрасле са сметњама у развоју** пружа само једна установа, „Срце у Јабуци“, за разлику од 2016. године када је ову услугу пружала и установа из Новог Бечеја. Ова услуга започета је као пројектна активност, а данас се делимично редовно финансира из општине, а делом са покрајинског нивоа.

г) **Помоћ у кући**. Установа из Новог Бечеја развила је пројекат „Помоћ у кући“ још 2007. године. Услугу финансирају у потпуности сами корисници, или партиципирају у цени услуге, док се око половине корисника финансира из других извора. Услуга је намењена одраслим и старијим особама у локалној заједници. Поред помоћи у кући, ова

установа од 1997. године има развијен и клуб за старије, програм *храна на точковима*, фризерске и друге услуге окренуте локалном становништву. Саме активности ванинституционалне заштите се финансирају тројако: део средстава издваја локална самоуправа, делом партиципирају сами корисници, а део трошкова сноси сама установа. Да би ове услуге -евидентно потребне локалном грађанству - постале одрживе, установа се залаже за континуирано финансирање од стране општине.

У поређењу са претходним годинама смањено се дијапазон услуга које реализују установе за смештај одраслих и старијих са тешкоћама, а многи програми финансирани од донатора ранијих година су се угасили. Процес трансформације ових установа одвија се успореним темпом, са пуно изазова и проблема.

7. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Нормативна основа функционисања установа за смештај дефинисана је Законом о социјалној заштити, Уредбом о мрежи установа социјалне заштите, и Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите.

Поред законске регулативе која дефинише основне правце рада и развоја установа, процес трансформације установа и деинституционализације као једног од кључних реформских процеса у систему социјалне заштите, важна је детерминанта даљег развоја ових установа. Овај процес је прилично успорен и са неизвесним резултатима у ком правцу ће ићи трансформација ових установа.

Евидентан је пораст потребе за интензивном подршком одраслима са тешкоћама, како кроз домски, тако и кроз друге мање рестриктивне видове смештаја и услуге у заједници, који ће омогућити њихов останак у својој средини и олакшати бригу породице за ову све рањивију групу људи. Наиме, установе намењене претежно смештају одраслих и старијих **одликује готово потпуна попуњеност постојећег капацитета од 4.339 места, тј. 95%, слаба флукуација и постојање листа чекања за смештај.** Последица попуњености капацитета ове групе установа је **повећавање броја одраслих са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама у другим установама за смештај.** У установама које су доминантно предвиђене за смештај старијих особа (установе у јавном и нејавном сектору), у 2018. години је у њима на смештају 1.897 одраслих корисника са инвалидитетом. У установама за смештај деце са сметњама у развоју је 841 корисника из ове групације.

Имајући у виду чињеницу да у овим установама нема значајне флукуације, очекивано је да се у социо-демографским и специфичним обележјима њихових корисника не уочавају значајна одступања у односу на претходне године.

У даљем планирању и имплементацији реформских процеса у установама за смештај одраслих и старијих са интелектуалним, менталним, сензорним и телесним тешкоћама и њиховој трансформацији неопходно је **уважити сложене и вишеструке потребе актуелних корисника**. Просечни корисник ових установа могао би се описати на следећи начин: **нешто чешће мушкарац него жена, узраста 26 - 65 година, са менталним тешкоћама, под старатељством, борави у институцији више од 10 година, смештен јер породица није спремна да се стара о њему или нема ближе сроднике и нема контакте са породицом или сродницима**.

У наставку реформских процеса који би требало да допринесу бољем положају одраслих са интелектуалним, менталним, сензорним и телесним тешкоћама, **важна је промена односа према питању старатељске заштите ове осетљиве групе. Чињеница да је већина корисника ових установа лишена пословне способности, значајно отежава могућности за њихово осамостаљивање и активно укључивање у заједницу**.

У циљу **оснаживања контаката и одржавања везе корисника и породице** потребно је **унапредити рад како установа за смештај, тако и упутних ЦСР**. Свакако, важно је препознате примере добре праксе појединих установа проширити на друге домове (родитељски састанци, обезбеђивање преноћишта за сроднике, скупови сродника и корисника, укључивање сродника у излете и културне манифестације, обезбеђивање једнократних помоћи за посете код сиромашних породица).

Установама је неопходна помоћ система у процесу усклађивања са важећим минималним стандардима. **Установе се тешко носе са захтевима минималних структурних стандарда и мали је број оних који их испуњавају** (пре свега стандард о капацитету установа од 100 корисника и максималан број од четири корисника у соби). Стална максимална попуњеност капацитета ових установа (већ годинама попуњено око 95% капацитета) у постојећим просторним условима отежава, или готово онемогућава брже усклађивање са прописаним стандардима.

Подаци показују да је већина установа ушла у процес усклађивања са стандардима који се тичу послова процене и планирања. Од укупног броја корисника у 2018. години, за 80% корисника је реализована процена степена потребне подршке, а за 71% корисника израђен је план услуга. Очекује се да ће континуирано и ажурно спровођење поступка процене и планирања већ наредне године обухватити све кориснике.

Мада је у протеклим годинама присутан већи број установа које евидентирају случајеве насиља и извештавају о реаговању установе у овим ситуацијама, процењује се

да је потребна даља сензибилизација и едукација запослених, како би се повећала свесност о присуству насиља у установама и потреби реаговања на ову појаву.

Развијен, континуиран и разноврстан стручни рад са корисницима је карактеристика установа социјалне заштите за смештај одраслих. Наративни извештаји установа информишу о богатим садржајима различитих активности са корисницима, о индивидуалном и групном раду, као и о значајним приликама за радно ангажовање корисника.

Потребно је омогућити одрживост до сада успостављених капацитета установа за пружање услуге становање уз подршку и других успостављених услуга, и подржати њихово лиценцирање. Кроз развој интензивније хоризонталне размене међу установама било би важно уједначавати и подизати квалитет услуге становања уз подршку, и квалитет стручног рада са корисницима који користе ову услугу или неки сродан програм. Готово половина установа је, водећи рачуна о капацитетима корисника и сопственим ресурсима, развила услугу становање уз подршку или њој сродне програме самосталнијег становања унутар установе, као и третманске програме усмерене на осамостаљивање корисника.

Актуелно, систем социјалне заштите велики акценат ставља на процес деинституционализације у области заштите одраслих и старијих особа са интелектуалним, менталним, сензорним и телесним тешкоћама. Реформе у установама за домски смештај само су део овог далеко ширег и сложенијег процеса. Такође, треба имати у виду да **успешност процеса деинституционализације зависи од свеобухватног и добро координисаног деловања не само унутар система социјалне заштите, него и реформи других система, пре свега система здравствене заштите и међусистемске координације.**